Olena Sergiivna Baj

Sakralne elementy w staropolskim zbiorze Daniela Bratkowskiego "Świat po części przeyzrzany"

Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education 1/4, 83-96

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Religious and Sacred Poetry :
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education
No. 4 (4) October-November-December 2013
pages 83 - 96

OLENA SERGÌÏVNA BAJ (Luck, Ukraine),
[ELENA SERGEEVNA BAJ
ОЛЕНА СЕРГІЇВНА БАЙ,
ЕЛЕНА СЕРГЕЕВНА БАЙ]
E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

Sakralne elementy w staropolskim zbiorze Daniela Bratkowskiego „Świat po części przeyzrzany"

Celem artykułu jest przedstawienie aspektów sakralnych w twórczości Daniela Bratowskiego (XVII w.). Autorka zastosowała historycznoliteracką metodę analizy tekstu literackiego. Jak dotąd tytułowe zagadnienie nie było omawiane przez badaczy.

1. Kształtowanie się wewnętrznego świata Daniela Bratkowskiego

Daniel Bratkowski (rus. Danilo Bratkovs'kij, urodzony w latach trzydziestych lub czterdziestych XVII w., zmarły w 1702 r.), przynależał do szlachty ruskiej XVII wieku. Był synem starosty Prawosławnego Bractwa w Łucku, został wychowany w religijnej tradycji prawosławnej. Ceniony przez polskiego króla jako dyplomata, był posłem Rzeczypospolitej Polskiej do Moskwy, piastował ważne stanowiska społeczne. W końcu dołączył do powstania Semena Palija, został aresztowany i skazany na śmierć. Wyrok wykonano na Rynku w Łucku w 1702 r. Jego zwłoki zostały złożone w podziemiach lokalnej Cerkwi Prawosławnej Podniesienia Św. Krzyża, gdzie znajdują się do dnia dzisiejszego.

Twórczość Daniela Bratkowskiego, przedstawiciela szlachty ruskiej XVII wieku, była badana w zakresie różnych kwestii literaturoznawczych, zwłaszcza realiów historycznych, elementów satyrycznych etc., jednak problem sakralizacji jego świata poetyckiego nadal pozostaje na marginesie poszukiwań badawczych. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że barokowa koncepcja twórcza, ze względu na swoją istotę, zakładała łączenie przez twórcę świata zewnętrznego i wewnętrznego oraz konceptualne ich przeciwstawienie.

Êvgen Sverstûk, analizując tradycję chrześcijańską w literaturze ruskiej różnych epok, zauważył, że owa literatura stała się odbiciem „śladów Boga",

wiecznych wartości, języka symboli, poprzez które człowiek może rozpoznać swoje boskie podłoże[1]. Jeśli chodzi o polskojęzyczną literaturę na Rusi okresu baroku, to wpływ na nią hermenei biblijnej

„przede wszystkim jest uwidoczniony w wertykalnej relacji znaczeń bezpośrednich i ukrytych, zgodnie z klasyfikacją Filona z Aleksandrii. Z kolei Leonid Uškalov scharakteryzował ten ruch interpretacyjny jako dwukierunkowy i dynamiczny, z przewagą trendu ku górze – ku inspiracji duchowej"[2].

Z tego powodu należy zwrócić szczególną uwagę na rozwój sakraliów w wierszach Daniela Bratkowskiego, ich tradycjonalistyczny a zarazem zindywidualizowany charakter.

Sakralny wymiar twórczości każdego pisarza zakłada projekcję jego świata wewnętrznego na tworzone dzieła. Duchowość Daniela Bratkowskiego kształtowała się stopniowo pod wpływem ówczesnego otoczenia na ówczesnym rusko-polskim (obecnie ukraińsko-polskim) pograniczu kultur. Urodzony i wychowany na Wołyniu w XVII wieku, w ruskiej (rusińskiej) rodzinie prawosławnej, był obrońcą praw swojego narodu (Rusinów) i jego wartości. Rodzina miała herb szlachecki oraz posiadłości ziemskie. Jego ród obfitował w działaczy społecznych a w osobie Daniela Bratkowskiego, według Samijla Velički,

w „człowieku uczonym, poecie, świętej pobożności niezmiennym opiekunie"[3] –

uzyskał swoją dostojną kontynuację, a nawet kulminację.

Łuckie Prawosławne Bractwo Podniesienia Świętego Krzyża, na czele którego (w latach 1675–1677) stał prawdopodobnie ojciec pisarza, Bohdan Bratkowski, stało się decydującym czynnikiem ukierunkowania wewnętrznego autora *Świata po części przeyzrzanego*. Zauważyć można nie tylko wpływy środowiskowe, lecz również bezpośrednie wpływy otoczenia rodzinnego, które wszak zwykle oddziałuje na tożsamość każdej osoby najgłębiej i znajduje swoje odbicie w świadomości człowieka oraz tworzonych przez niego dziełach. Właśnie w tym okresie, jak pisał Viačeslav Lipins'kij, kształtowała się nowa sytuacja polityczna, tj. aktywność wznowił ruch kozacki[4].

---

[1] Є. Сверстюк, *Українська література і християнська традиція* [в:] *Науковий вісник Українського Вільного університету.* Мюнхен 1992, s. 120.

[2] С. Сухарєва, *Біблійний вимір української польськомовної прози поберестейської доби*, Луцьк 2008, s. 132.

[3] С. Величко, *Літопис*, Том 2, Київ 1991, s. 606.

[4] В. Липинський, *Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття* [w:] Д. Братковський, *Świat po części przeyzrzany. Світ, по частинах розглянутий*, український переклад Валерий Шевчук Луцьк, 2004, s. 401.

Należy zwrócić uwagę na duchową formację Daniela Bratkowskiego w Kolegium Kijowsko-Mohylańskim. Zdolny do rozsądnej konfrontacji oraz dialogu, Daniel Bratkowski studia swoje uzupełniał we Włoszech i był bardzo ceniony przez kilku kolejnych polskich królów: [1.] Jana II Kazimierza, który wysłał go jako sekretarza z poselstwem do Moskwy, [2.] Michała Korybuta Wiśniowieckiego, który za liczne zasługi dla Rzeczypospolitej nadał mu tytuł podstolego bracławskiego, a później wendeńskiego podczaszego, [3.] Jana III Sobieskiego, który zauważył dyplomatyczny talent Bratkowskiego podczas zjazdu w Lublinie[5].

Niemniej jednak ukształtowany na pograniczu kultur poeta D. Bratkowski we własnym zbiorze pt. *Świat po części przeyzrzany* nadał elementom religijnym zawartym w swoich wierszach – głębię podstawowych wartości chrześcijańskich. Z tego powodu bardziej uzasadnione w analizie jego twórczości jest używanie terminu 'elementy sakralne', związane ze światem wiary, aniżeli terminu 'elementy religijne', dotyczące wyłącznie jednego wyznania (danej konfesji chrześcijańskiej). Świat wątków lokalnych (regionalnych) i uniwersalnych w poezji Daniela Bratkowskiego stanowi jednolitą całość. To jednak nie przeczy jej podziałowi na odrębne części, na co również wskazuje tytuł zbioru – *Świat po części przeyzrzany*.

2. Sakralia jako podstawa konceptualnej struktury zbioru Daniela Bratkowskiego

Autor staropolskiego zbioru poetyckiego uprzedził czytelnika:

„Nie mieszaj Duchownych rzeczy ze Świeckiemi"[6].
(*Świat po części przeyzrzany*)

Dalej można przeczytać następujący *passus*:

„Bardzo niesłuszne dziś rzeczy powstały
Gdy się Duchowne z Świeckiemi zmieszały:
Duchowne groszy
świeckie noszą worki
Pan Brat z Braciszka bierze na to wzroki.
Nie przeto Bractwo stoi
aby brali
Lecz żeby Bracia Duchownym dawali.
Wszystkim brać zwyczaj
dziś u tego świata
Rzadkiego znajdziesz

[5] А. Бондарчук, *Післяслово* [w:] Д. Братковський, *Świat po części przeyzrzany. Світ, по частинах розглянутий*, Луцьк, 2004, s. 438.
[6] Д. Братковський, *Świat po części...*, op. cit., s. 350.

dawać Bractwu Brata.
Wybierać z klatki
potym wpadnie zięba
Nie trzebać kurom w Braterstwo Jastrzęba"[7].
(*Świat po części przeyzrzany*)

Jak widać, poeta rozpoczął krytykę rodzimego środowiska społecznego (brackiego), ponieważ precyzyjnie był obeznany z trybem życia powszedniego w Łuckim Prawosławnym Bractwie Podniesienia Świętego Krzyża, nie idealizował go i wiedział, że porządek należy czynić najpierw we własnym domu, a wspomniane Łuckie Bractwo właśnie było dla niego takim domem duchowym.

Założenie wspólnot brackich symbolizowało połączenie interesów świeckich z duchowymi, czemu Daniel Bratkowski wyraźnie się sprzeciwiał, równocześnie nie zaprzeczając wielkim korzyściom czerpanym z bractw, gdyby one funkcjonowały w istocie według swoich zasad. Sprzeczność przejawiała się jako skutek obecnych w tym czasie konfliktów religijnych, np. Lwowskie Prawosławne Bractwo Podniesienia Świętego Krzyża uniezależniło się od władzy biskupów, którzy pragnęli nim kierować. Koniec XVII wieku można również uważać za czas upadku działalności bractw, ponieważ sprawy duchowe zaniedbywano w nich ewidentnie, o czym przykładowo świadczy cytowany wiersz Daniela Bratkowskiego.

Od analizy kwestii najbliższej mu wspólnoty duchowej poeta przeszedł do ogólnych spraw instytucji religijnych – Cerkwi Prawosławnej i Kościoła Katolickiego. U Bratkowskiego nie zauważa się precyzyjnego podziału pomiędzy świątynią katolicką a cerkwią prawosławną, bo uważał on, że grzech jest złem powszechnym, dlatego każdy – niezależnie od stanu czy wyznania – musi zachowywać się po chrześcijańsku. Wzorem takiej oceny jest dla niego ślub (sakrament małżeństwa), który daje pop prawosławny lub ksiądz katolicki, ale ten sakrament w końcu może być zawarty w pośpiechu i dopełniony z nienależytych powodów.

Poeta przy okazji niejednokrotnie ukazywał zamianę świeckich atrybutów rycerskości na atrybuty sakralne (paramenty liturgiczne) w celu rozróżnienia prawdziwej i fałszywej ofiary złożonej na rzecz Kościoła. W utworze poetyckim pt. *Śmierć Męża* wspominał *de facto* zamianę *profanum* na *sacrum,* gdy zamienia się, „Kontusz na Ornat" i „oprawne pałasze na Ołtarz"[8].

Wiersz Daniela Bratkowskiego pt. *Panna się modli*, przedstawiający obrazek z powszedniego życia Kościoła, przenika ostra satyra:

„Mościwa Panno
pilnoś się modliła
Twarz na bok
Książki w zgubę obróciła

[7] Ibidem.
[8] Ibidem, s. 108.

Oczy na chłopa
gdzie serce tam oczy
Pięknie Pan młody
przez Kościół się toczy
Szpetnie Panienko
z ludzi zbierać wzorki
Za jeden rzucasz
po cztery paciorki
Uprosisz widzę
małżonka dobrego
Co dnia nie zdejmie ręki z grzbieta twego"[9].
(*Panna się modli*)

Mimo różnorodności elementów sakralnych, motywy eklezjalne w poezji Daniela Bratkowskiego spotyka się najczęściej. Autor ukazywał Dom Boży jako kategorię ogólnoludzką, podkreślając fakt, że Kościół (rozumiany jako wspólnota wiernych, a nie jako budynek) zawsze cierpi z powodu zła:

„Cierpiał Dom Boży, kiedy się krew lała"[10]
(*Vox Passia*).

Interesującym dla badaczy w tym zakresie jest wiersz o Rzymie, poświęcony równości rodów[11]. Zauważyć w nim można widoczne wpływy teologii zachodniej (łacińskiej), z którą poeta był dobrze obeznany z powodu wykształcenia zdobytego na Zachodzie Europy i piastowanego stanowiska społecznego (był dyplomatą).

Pojęcie 'grzechu' Daniel Bratkowski badał bardzo szczegółowo, poświęcił mu również akrostych ('GRZJECH'), w którym uwaga jest skoncentrowana na tytule poetyckim, bo czytelnik „z pierwszych liter snadnie, co to jest[,] odgadnie":

„**G**ryzie żal Człeka
smętek sercu szkodzi
Raz żal niemały
drugi raz obchodzi
Zadał sam sobie boleść niewidomie
Jeden raz jawnie
drugi raz kryjomie;
Czym krótsza roskosz
tym żal z onej wieczny
Hen, hen, i biada, i czas ostateczny"[12].

---

[9] Ibidem, s. 298.
[10] Ibidem, s. 114.
[11] Ibidem, s. 116.
[12] Ibidem, s. 254, 256.

Z przedstawionego wzorca widać, że próby akrostychiczne u Bratkowskiego nie zawsze były udane i czasem wymagały poprawek, jak chociażby w zacytowanym poprzednio wierszu, gdzie zamiast litery 'E' użyto – 'JE' (w transkrypcji: 'Ê'). Nie była to jedyna próba akrostychiczna w zbiorze poetyckim (doskonalszy wzorzec znajduje się w innym jego akrostychu – o statku), jednak jest to jedyny napisany przez Daniela Bratkowskiego akrostych poświęcony tematyce sakralnej.

Oprócz akronimów, Bratkowski stosował również metaforę sakralną. Nawołując do powszechnej wojny z grzechem, Bratkowski parafrazował biblijną mądrość Starego Testamentu:

„Mądrość twoja
jest głupstwem u Boga"[13].

Podobnie starotestamentalne motywy (np. wątek „marności nad marnościami" z księgi Koheleta) pisarz zamienił we własną koncepcję filozoficzną, gdy pisał o murach świata („Wszystko upada"[14]).

Tematyka sakralna w zbiorze poetyckim czasami występuje w postaci rymowanych tytułów, którym wszak nie brakuje wymiaru duchowego: *Nie na pijanego nogi iść w Niebieskie progi*, *Żona od Boga naznaczona*, *Przed Panem srogim w Niebo Ubogim*, *Jak w karty sprawa, bez Nieba sława*, *Bądź zmysłu stałego, serca wesołego*.

Na równi z tytułami polskimi o tematyce sakralnej u Bratkowskiego też często pojawiają się moralizatorskie tytuły łacińskie: *Erit anima tua, pro anima eius* („Twoja dusza będzie dla / zamiast jego duszy"), *Decernitur, additur et remittitur* (dosłownie: „Postanawia się, oddaje, odpuszcza"). Inne tytuły wierszy, chociaż krótsze, też najczęściej są wyraźnie zaangażowane w proces sakralizacji rzeczywistości. Mowa tu o takich utworach Bratkowskiego, jak np. *Świat*, *Śmierć*, *Sąd straszny*, *Post*, *Most* etc.

Czasy barokowe były okresem powrotu treści sakralnych, ich podniesienia do rangi zagadnień istotnych oraz hiperbolizacji. Zagadnienia sakralne stały się ważne w wielu konceptach tworzonych w poezji i prozie barokowej. Koncepty te ujawniały wymiar wielopoziomowy rzeczywistości. Za tego typu przykład u Daniela Bratkowskiego można uważać koncept świata, który z tytułu zbioru rozszerza się na każdą jego część i obejmuje różne aspekty: świat szlachty oraz innych stanów społecznych, świat filozofów, który się nieustannie obraca i zmienia, świat ziemski, który przeciwstawia się ideałom niebieskim, świat Boski etc. „Świecie

[13] Ibidem, s. 362.
[14] Ibidem, s. 162.

nieświtny" – niejednokrotnie woła autor w wierszu pt. *Co jest świat*[15]. Podobną aluzją konceptualną jest tytuł: *Post – Most* (w sensie: post ma być mostem do zbawienia).

Jako swoiste podsumowanie złożoności konceptualnego obrazu świata może posłużyć jeden z wierszy Bratkowskiego o takim samym tytule:

„Jeden tak mówi
nie chcę być Prałatem
A drugi mówi
nie chcę Deputatem;
A trzeci mówi
nie chcę być wojskowym
A czwarty mówi
nie chcę być światowym
A piąty mówi
nie chcę Gospodarzem
A szósty mówi
Nie chcę być Szafarzem.
A siódmy mówi
nie chcę być Poborcą
Ósmy zaś mówi
nie chcę być Dozorcą
Dziewiąty mówi
nie chcę być Jurystą
Dziesiąty mówi
nie chcę Erorcystą[16]
A jedenasty
zrzeka się na wieki
Świadectwa
ugody
dwunasty opieki
Wszystko z nich dobrze
które jest bez grzechu
A co jest z grzechem
godne hańby śmiechu
Zużyć wszystkiego pobożnie na świecie
Cóż koło smoły
usmoli się przecie".

(*Świat*[17])

---

[15] Ibidem, s. 164.

[16] 'Erorcysta' – egzorcysta.

[17] Д. Братковський, *Świat po części...*, op. cit., s. 154, 156. W oryginale tekstu u D. Bratkowskiego jest: „niechcę bydź", co uwspółcześniono tu na „nie chcę być" oraz „świadstwa", co uwspółcześniono tu na „świadectwa".

Wiersz składa się z prezentacji dwunastu pobożnych osób, które zachowują się należycie, rezygnują z dwunastu ważnych pokus prowadzących do grzechu i którym należy się nagroda w niebie. Przy okazji Bratkowski wspomina o osobach niegodnych wiecznej nagrody, które za swoje grzechy zasługują na karę Boską.

O ukaraniu przez Boga Daniel Bratkowski pisał niejednokrotnie, ujawniając ów motyw penalizacji wiecznej (wieczne potępienie człowieka w piekle) lub czasowej (czasowe ukaranie człowieka w czyśćcu zanim dostąpi on nagrody nieba) w różnych wariantach. W tym celu omawiany tu poeta używał bezpośrednio teologicznych terminów 'czyściec' i 'piekło'. Bratkowski zatem przedstawiał piekło w postaci aluzji do utraconej nagrody niebieskiej, co opisywał jako (piekielny) ogień, (piekielną) noc i (piekielne) cierpienie.

Z kolei aluzją do czyśćca jest świat, w którym człowiek dobry otrzymuje złą żonę. Natomiast za piekło uważana jest sytuacja, gdy zły człowiek dostaje złą żonę, jak opisał to Bratkowski w swoim wierszu pt. *Autor odpowiada*[18]. Uzupełnieniem tematu jest wiersz pt. *Żona od Boga naznaczona*.

Ważnymi sakralnymi elementami w poezji D. Bratkowskiego są cnoty chrześcijańskie, które mają kształtować moralne oblicze świata. Do cnót zaliczyć można tu jałmużnę, ofiary na Kościół, budowanie szpitali zamiast pałaców etc. Rodzina, według autora, jest powołana do tego, aby pełnić funkcję źródła dobroczynności i wiary. Jako wielkie dobro Daniel Bratkowski wymienił też posługę kapłańską, o ważności której napisał w wierszu pt. *Awizy podczas Kazania*:

„Skłońże księdzu ucha"[19].

(*Awizy podczas Kazania*)

Po satyrycznym wstępie i lekcji moralizatorskiej, przeplatanej motywami eklezjalnymi, Daniel Bratkowski zwrócił się ku tematowi eschatologicznemu (wątek końca świata). Apokaliptyczne koncepty można podzielić w jego wierszach na 1) bezpośrednie aluzje i 2) metafory nieba, piekła, śmierci, przemijalności ludzkiego życia, wiecznej kary i wiecznej nagrody. W takim układzie ważną funkcję pełni złożony koncept ludzkiego życia.

Dynamiczność wątków poetyckich wyraża się w tytułach wierszy o treści religijnej: *Droga do Piekła*, *Droga do Nieba*, *Drabina do Nieba*, z których dwa ostatnie opisują stopnie uświęcenia człowieka[20]. Partykularność sądu indywidualnego (po śmierci) w uniwersalnym wymiarze przeradza się w sąd ostateczny, o czym poeta pragnie przypomnieć wszystkich żyjącym. Ubogich i cierpiących pociesza, a bogatych, dumnych i zadowolonych z siebie (pysznych) straszy ostatecz-

[18] Ibidem, s. 230.
[19] Ibidem, s. 140.
[20] Ibidem, s. 292.

nością Boskiego Sądu. Utworem sakralnym pt. *Pałac niebieski* kończy się przemyślany i ułożony przez siebie zbiór poetycki pt. *Świat po części przeyzrzany*, który mógł być pisany przezeń zarówno w krótkim okresie (w 1697 roku), jak i przez wiele lat, a ostatecznie tylko skompletowany w jedną całość dla celów wydawniczych.

3. Wnioski

Na podstawie analizy staropolskiego, poetyckiego zbioru Daniela Bratkowskiego pt. *Świat po części przeyzrzany* można wnioskować, że elementy eklezjalne (religijne) w nim zawarte zostały ściśle powiązane z wezwaniem do nawrócenia moralnego. Według D. Bratkowskiego, Kościół lub Cerkiew – rozumiane jako wspólnota (Dom Boży), są jednością, mając za zadanie służbę dla odnowienia duchowości w Rzeczypospolitej Obojga Narodów na rzecz wszystkich wiernych, niezależnie od ich stanu. W opinii D. Bratkowskiego czynnikami rozwoju moralnego miały się stać: modlitwa, jałmużna, post i czyste ofiary złożone Bogu w Jego świątyni. Zdaniem tegoż autora, szafarzem sakramentów, zgodnie z zasadami teologii, pozostawał ksiądz (lub pop), a 'Rzym' rozumiany tu jako papiestwo to instytucja, która miała połączyć wszystkie odłamy chrześcijańskie. Zauważyć należy ponadto, że kulminacją zbioru stały się motywy eschatologiczne, wyrażone poprzez koncepty śmierci, sądu, nieba i piekła. Zagadnienia eschatologiczne uzupełnił on o poetyckie obrazy 'ciemności' i 'nocy' (wątki infernalne) oraz 'pałacu' (niebieskiego).

Chrześcijańska uniwersalność świata przedstawionego przez Daniela Bratkowskiego, zaprezentowana w jego zbiorze poetyckim pt. *Świat po części przeyzrzany* jest nadal aktualna. Sakralny świat poezji nie był dla niego li tylko wyrafinowanym zbiorem chwytów retorycznych, lecz wyrazem jego światopoglądu. Logiczną kontynuacją twórczości w tym zakresie stał się testament Daniela Bratkowskiego ułożony dnia 26 listopada 1702 r. w więzieniu łuckim. W nim poeta do końca bronił poglądów religijnych i praw Rusinów[21]. Sakralny wymiar twórczości Daniela Bratkowskiego wymaga dalszych badań ze względu na swoją różnorodność tematyczną i bogactwo artystyczne.

The Title in English / Tytuł po angielsku:

Sacral Elements in the Old Polish Book 'Partly Revised World' by Daniel Bratkowski

Summary / Abstract (in English):

In an old poetic Polish collection "Świat po części przeyzrzany" ('Partly revised world') you will come across sacral elements which have not yet been studied by scientists as an important aspect of the work of Daniel Bratkowski. The goal of this paper is to systematize hierophanies in Bratkowski's poems and to analyze them according to their content and form used in the texts.

[21] В. Антонович, *Моя сповідь: вибрані історичні та публіцистичні твори*, Київ 1995, s. 247.

This only book of poetry by Daniel Bratkowski was released in large numbers in Krakow in 1697 and became a manifesto of his worldview. It is a satirical look at the monarchical world ruled by injustice, bribery, lure, and not by moral and Christian values. The poet judged the social order, which was the beginning of his public protest and led to his martyrdom (death), for political reasons.

In his poetry Daniel Bratkowski presented the world of Volyn, which was divided into different social strata within a national context, which allows for the analysis of its specific universalism. His poetic images defy heaven and hell, life on earth and eternal life, true and false faith, the Church and society, the court of the world and the court of God. The righteous expect to be rewarded in the heavenly palaces where God equals everything and provides true gifts.

Sacral elements in the poems of Daniel Bratkowski are most often presented in the form of a complex concept that can be divided into metaphorical, toponymic, allegorical, hyperbolic concepts, etc. This set of rhetoric measures serves to show the majesty of God as the Creator of all things, in which humanistic desires of man are reflected. The issue of the sacrality assumes that a writer belongs to the world of religion, which he wants to see as being clear and unwavering.

Analyzed and systematized sacral elements allow for the continuation of research on the universal dimension of Daniel Bratkowski's work and make his poems up to date.

Key words:

Baroque, concept, a satirical collection, worldview, the humanistic concept, sacral element, Daniel Bratkowski (ca. 1640.-1702).

Streszczenie / Abstrakt (po polsku) / Summary / Abstract (in Polish):

W staropolskim zbiorze poetyckim pt. *Świat po części przeyzrzany* znajdują się elementy sakralne, które dotychczas nie były badane przez naukowców jako ważny aspekt twórczości Daniela Bratkowskiego. Celem artykułu badawczego jest systematyzacja hierofanii w wierszach Bratkowskiego oraz ich analiza według treści i formy stosowanej w tekstach.

Jedyna książka poetycka Daniela Bratkowskiego pt. *Świat po części przeyzrzany* została wydana przez autora w dużym nakładzie w Krakowie w 1697 r. i stała się manifestem jego światopoglądu. Jest to satyryczne spojrzenie na monarchiczny świat, w którym rządzi niesprawiedliwość, przekupstwo, pożądliwość, ale nie wartości moralne i chrześcijańskie. Poeta osądził ówczesny porządek społeczny, co stało się początkiem jego protestu publicznego i doprowadziło go do śmierci z powodów politycznych.

Daniel Bratkowski w swojej poezji przedstawiał świat Wołynia. Jego obrazy poetyckie przeciwstawiają niebo – piekłu, życie wieczne – życiu ziemskiemu, wiarę prawdziwą – wierze fałszywej, Kościół – społeczeństwu (świeckiemu), Sąd Boży – sądowi ziemskiemu. W niebie na sprawiedliwych oczekuje nagroda w niebiańskich pałacach, gdzie Bóg wszystkich ich zrówna i udzieli im prawdziwych darów.

Elementy sakralne w wierszach Daniela Bratkowskiego najczęściej są przedstawione w formie złożonego konceptu, który można podzielić na następujące kategorie: koncepty metaforyczne, toponimiczne, alegoryczne, hiperboliczne itp. Wymieniony zestaw środków retorycznych służy ukazaniu potęgi Boga jako Stwórcy wszechrzeczy, w którym znajdują swoje odbicie humanistyczne pragnienia człowieka. Kwestia sakralności zakłada przynależność pisarza do świata religii, którą chciałby widzieć jako czystą i niezachwianą.

Zanalizowane i usystematyzowane elementy sakralne pozwalają na kontynuację badań uniwersalnego wymiaru twórczości Daniel Bratkowskiego i aktualizują jego wiersze.

Słowa-klucze:

barok, koncept, zbiór satyryczny, światopogląd, koncepcja humanistyczna, sakralny element, Daniel Bratkowski (ok. 1640-1702).

Tytuł po rosyjsku / The Title in Russian / Название по-русски:

Сакральные элементы в древнепольском сборнике Даниила Братковского «Мир , по частям рассмотренный» [*«Świat po części przeyzrzany»*]

Аннотация (по-русски):

В древнепольском сборнике «*Świat po części przeyzrzany*» [*«Мир , по частям рассмотренный»*] до сих пор остаются неисследованные сакральные элементы, являющиеся важным аспектом творчества Даниила Братковского. Целью научной статьи является систематизация иерофаний в стихотворениях Братковского, анализ их содержания и формы, использованных в тексте.

Единственное собрание поэтических сочинений Даниила Братковского «*Świat po części przeyzrzany*» [*«Мир , по частям рассмотренный»*] было издано писателем большим тиражом в Кракове в 1697 г. и представляло собой воплощение его мировоззрения. Это сатирическое изображение мира монархии, в котором царят несправедливость, взяточничество, похоти, а не моральные и христианские ценности. Поэт осуждал социальный порядок своего времени, что стало началом его общественного протеста и привело к смерти с политических мотивов.

Даниил Братковский в своих стихотворениях представлял мир Волыни. Его поэтические образы противопоставляют небо – аду, жизнь вечную – жизни земной, настоящую веру – ложной вере, Церковь – обществу (мирскому), Суд Божий – суду земному. В небе справедливые удостоятся вознаграждения в небесных дворцах, где Бог всех их сделает равными и воздаст им за все.

Сакральные элементы в стихотворениях Даниила Братковского чаще всего представлены в виде комплексных концептов, которые можно разделить на следующие категории: концепты метафорические, топонимические, аллегорические, гиперболические и др. Указанный перечень риторических средств отображает силу Бога как Творца всего сущего, в нем также отображены гуманистические стремления человека. Проблема сакральности показывает отношение писателя к миру религии, которую он жаждет видеть чистой и непоколебимой.

Проанализированные и систематизированные сакральные элементы содействуют продолжению исследований универсального измерения творчества Даниила Братковского и открывают его современному миру.

Ключевые слова:

барокко, концепт, сатирический сборник, мировоззрение, гуманистическая концепция, сакральный элемент, Даниил Братковский (пр. 1640-1702).

Bibliography / Bibliografia:

The Primary Bibliographical Sources / Bibliografia podmiotowa:

The Primary Bibliographical Sources in the Latin Alphabet / Bibliografia podmiotowa w alfabecie łacińskim:

Bratkowski Daniel, *Swiat Po Częsci Przeyzrany. Do Druku Podany*, W Krakowie, w Drukárni Frańciβka Cezárego, I. K. M. y I. M. X. Biskupa Krákowskiego Xiążęćia Siewierskiego Typografa. Roku Páńskiego, 1697, ss. 170 [4].

Bratkowski Daniel, *Swiat Po Częsci Przeyzrany. Do Druku Podany.* [pełny skan oryginalnego starodruku z 1697 r. dostępny pod adresem internetowym w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej: http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=146926 (dostęp 31.12.2013)].

[**Bratkovs'kij** Danilo, *Świat po części przeyzrzany. Svìt, po častinah rozglâanutij*. Fototipične vidannâ, pereklad, džerela, studiï [uporâd. Olena Bìrûlina, pereklad z pol's'koï, peredmova, primìtki, Valerìâ Ševčuka], Nacìonal'na bìblìoteka Ukraïni ìmenì V Ì. Vernads'kogo [et al.], Luc'k 2004, ss. 463.
Bratkowski Daniel, *Świat po części przejźrzany*, oprac. Piotr Borek, Roman Krzywy, red. nauk. tomu Dariusz Chemperek, Radosław Grześkowiak, Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2011, ss. 315.

The Primary Bibliographical Sources in the Cyrillic Alphabet / Bibliografia podmiotowa w cyrylicy:

Братковський Данило, *Świat po części przeyzrzany. Світ, по частинах розглянутий*, фототипічне видання, переклад, джерела, студії [упоряд. Олена Бірюліна, переклад з польської, передмова, приміткі Валерія Шевчука], Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [ет ал.] Луцьк 2004, сс. 463.

The Secondary Bibliographical Sources / Bibliografia przedmiotowa:

The Secondary Bibliographical Sources in the Cyrillic Alphabet / Bibliografia przedmiotowa w cyrylicy:

Антонович В., *Моя сповідь: вибрані історичні та публіцистичні твори*, Вступ і коментарі В.Ульяновського, Либідь, Київ 1995, сс. 237-247.
Величко С., *Літопис*, Том 2, Дніпро, Київ 1991, сс. 642.
Липинський В., *Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття* [в:] Братковський Данило, *Świat po części przeyzrzany. Світ, по частинах розглянутий*, фототипічне видання, переклад, джерела, студії [упоряд. Олена Бірюліна, переклад з польської, передмова, приміткі Валерія Шевчука], Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [ет ал.] Луцьк, 2004, с. 400-413.
Сверстюк Є., *Українська література і християнська традиція* [в:] *Науковий вісник Українського Вільного Університету. Ювілейне видання з приводу 70-ліття УВУ*, Том 15, Мюнхен 1992, с. 119–132.
Сухарєва С., *Біблійний вимір української польськомовної прози поберестейської доби*, Редакційно-видавничий відділ „Вежа" Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк 2008, сс. 248.

The Bibliographical Sources Transliterated from the Cyrillic Alphabet into the Latin Alphabet / Bibliografia transliterowana z cyrylicy na alfabet łaciński:

Antonovič V., *Moâ spovid': vibranì ìstorìčnì ta publìcistìčnì twori*, Vstup ì komentarì V. Ulânovs'kogo, Libid', Kiïv 1995, ss. 237-247.
Lipins'kij V., *Danilo Bratkovs'kij – suspìl'nij dìâč ì pìs'mennik kìncâ XVII stolìttâ* [v:] D. Bratkovs'kij, *Świat po części przeyzrzany, Svìt, po častinah rozglânutij*, ukraïns'ìj pereklad Valerij Ševčuk, Fototip. vid.: pereklad, džerela, studiï, Luc'k 2004, s. 400-413.
Sverstûk Ê., *Ukraïns'ka lìteratura ì hrìstiâns'ka tradìciâ* [v:] *Naukovìj Vìsnik Ukraïns'kogo Vìl'nogo Unìversitetu. Ûvìlejne vìdannâ z prìvodu 70-lìttâ UVU*, Tom 15, Mûnhen 1992, s. 119–132.
Suharêva S., *Bìblìjnìj vìmìr ukraïns'koï pol'skomovnoï prozi poberestejs'koï dobi*, Redakcìjno-vìdavnìčìj vìddìl „Veža" Volìns'kogo nacìonal'nogo unìversìtetu ìmenì Lesì Ukraïnki, Luc'k 2008, ss. 248.
Veličko S., *Lìtopìs*, Tom 2, Dnìpro, Kiïv 1991, ss. 642.

Information about the Author (in English):

Olena Baj [Olena Sergiïvna Baj, Elena Sergeevna Baj], M.A., has been a graduate student of the Ukrainian Institute of Philology and Journalism at Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine) since 2012. From 2006 to 2014, she was a teacher of foreign languages in Lutsk Cathedra of Institute of Human Development at Ukraine's University. Her scholarly direction was in literature. She has also been a lecturer in the Department of University Pedagogy at the Academy of Recreational Technologies and Law since 2014. Her e-mail address is: AlonkaBai[at]mail.ru

Informacja o autorce / Information about the Author (in Polish):

Olena Baj [Olena Sergiïvna Baj, Elena Sergeevna Baj], mgr, studentka studiów kandydackich w Ukraińskim Instytucie Filologii i Dziennikarstwa we Wschodnioeuropejskim Uniwersytecie Narodowym imienia Łesi Ukrainki (Łuck, Ukraina); nauczycielka języków obcych w łuckiej Katedrze Instytutu Rozwoju Ludzkiego w Uniwersytecie „Ukraina" (kierunek naukowy: literatura, Łuck, 2006-2014), wykładowczyni w Katedrze Pedagogiki Szkoły Wyższej w Akademii Technologii Rekreacyjnych i Prawa (Łuck, 2014-). E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

Informace o autorce (v češtině) / Information about the Author (in Czech):

Olena Sergejevna Bajová [Olena Sergiïvna Baj, Elena Sergeevna Baj], Mgr., připravuje se na kandidaturu věd v Ukrajinském ústavu filologie a žurnalistiky na Východoevropské národní univerzitě Lesy Ukrajinky v Lucku (Ukrajina). Vyučuje cizím jazykům v lucké katedře Ústavu lidského rozvoje na Univerzitě „Ukrajina" (Luck, 2006-2014). Specializuje se na oblast literatury. E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

[český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke (v slovenčine) / Information about the Author (in Slovak):

Olena Sergejevna Bajová [Olena Sergiïvna Baj, Elena Sergeevna Baj], Mgr., študentka v príprave na kandidatúru vied v Ukrajinskom ústave filológie a žurnalistiky na Východoeurópskej národnej univerzite Lesy Ukrajinky v Lucku (Ukrajina). Vyučujúca cudzích jazykov na luckej katedre Ústavu ľudského rozvoja na Univerzite „Ukraina"(Luck, 2006-2014). Odborná špecializácia: literatúra. E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

[slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе (по-русски) / / Information about the Author (in Russian):

Елена Сергеевна Бай, мгр, аспирантка Института филологии и журналистики Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки (Луцк, Украина), (2012-); преподаватель иностранных языков луцкой кафедры Института Развития Человека Университета „Украина" (научное направление: литература, Луцк, 2006-2014), преподаватель кафедры педагогики высшей школы Академии рекреационных технологий и права (Луцк, 2014-). E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

Інформація про автора / Довідка про автора (українською мовою) / Information about the Author (in Ukrainian):

Олена Сергіївна Бай, мгр, аспірантка Інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна), (2012-); викладач інозе-

мних мов луцької кафедри Інституту Розвитку Людини Університету „Україна" (науковий напрямок: література, Луцьк, 2006-2014), викладач кафедри педагогіки вищої школи Академії рекреаційних технологій і права (Луцьк, 2014-). E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

Звесткі пра аўтара (па-беларуску) / Information about the Author (in Belarusian):

Алена Сяргееўна Бай, мгр, аспірантка Інстьтута філалогіі і журналістыкі Усходнееўрапейскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Лесі Украінкі (Луцк, Украіна), (2012 —); выкладчык замежных моў луцкай кафедры Інстьтута развіцця чалавека ўніверсітэта „Украіна" (навуковы напрамак: літаратура, Луцк, 2006 — 2014), выкладчык кафедры педагогікі вышэйшай школы Акадэміі рэкрэацыйных тэхналогій і права (Луцк, 2014 —). E-mail: AlonkaBai[at]mail.ru

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow i Olga Pańkowa]